KNIHY PRO KAŽDÉHO.

SBÍRKA SPISŮ POUČNÝCH.

Svazek 29.

ŘÍDÍ KAREL VELEMÍNSKÝ.

Ročník VI.

SVAZEK 4.

FRANT. MODRÁČEK:

SPOLEČENSKÝ VÝVOJ

(DĚJINY

SPOLEČENSKÝCH ŘÁDŮ)

STÁTNÍ NAKLADATELSTVÍ

V PRAZE 1929.

FRANT. MODRÁČEK:

SPOLEČENSKÝ VÝVOJ

(DĚJINY SPOLEČENSKÝCH ŘÁDŮ)

STÁTNÍ NAKLADATELSTVÍ

V PRAZE 1929.

NĚKOLIK ÚVODNÍCH POZNÁMEK.

Jednou jsem byl se společností na prohlídce pražského hradu. Průvodčí, jenž nás neúnavně informoval o historickém významu každého místečka, pobavil nás též touto historkou: Za návštěvy Leopolda I. v Praze (datum si nepamatuji) uspořádáno k jeho poctě na pražském hradě divadelní představení, představující dobytí Troje. Režisérovi běželo hlavně o to, aby před vznešeným publikem co nejvěrněji znázornil válečnou vřavu I rozřešil to tímto šťastným nápadem: dal při útoku na Troju stříleti z hradních děl. Páni a dámy císařova průvodu, podotkl průvodčí, bavili se znamenitě a odměnili kus i důvtipného aranžéra velikou pochvalou.

Tato humorná historka přišla mně samoděk do péra, když jsem počal psáti tuto úvodní kapitolu. Nevím, mělo-li ono vznešené publikum o tom vůbec ponětí, že kus dramatisoval děj z dávné minulosti, vzdálené více než půl třetího tisíce let, ale jsem jist, že kdyby to bylo vědělo, nebylo by v tom vidělo nic nepřípadného, že legendární Řekové stříleli z děl druhé polovice 17. stol. Nemyslím tím, že byla to společnost zvláště duševně zaostalá. Tehdejší doba dívala se totiž na minulost asi jako prostí lidé dneska, t. j. nedovedla si ji představiti než tak, že vkládala do ní jevy současného života.

Ani učení lidé toho věku nečinili valného rozdílu mezi minulostí a přítomností, ačkoli byli by jistě pojali představení na pražském hradě jako

nechutnou profanaci Homérovy Iliady. Znali dějiny po té stránce, co se v nich událo, ale neměli o tom představy, proč se určité události odehrály v té a nikoliv v jiné době. Celá tehdejší literatura, pokud se zabývala dějinami nebo politickou vědou, zří v minulosti jen jakousi vzdálenou přítomnost. Zdá se, že co bylo nebo mohlo býti v 17. stol., mohlo býti též tisíc let předtím a opačně. Víme, že se doporučovaly a vymýšlely „nejlepší" ústavy a společenské řády, o nichž jejich autoři byli přesvědčeni, že hodily se stejnou měrou pro jejich dobu jako pro minulost a budoucnost.

V názorech vzdělanců tehdejší doby, skoro můžeme říci obou stol., 17. a 18., chyběl onen důležitý článek, jejž zoveme hlediskem v ý v o j o v ý m. Dějiny nejevily se jim jako vzestupný pochod lidstva, v němž každá doba má své prostředí, svá zřízení a své události, nýbrž jako věčný koloběh náhodných episod, změn a pokusů, jež byly dílem jednotlivců nebo zvláštních okolností. Společenská zřízení byla umělými výtvory, vzešlými z povahových pohnutek králů a státníků nebo z jejich omylů, z oblouzení lidu atd., nikoliv výsledky společenských a kulturních poměrů.

Zajisté již v 18. stol. i dříve vyskytují se jednotliví myslitelé uvědomující si, že v dějinách panuje jistý řád, jenž ve zdánlivém zmatku událostí uplatňuje etapy pokroku, že lidstvo, jak to vyslovil francouzský filosof Pascal, dlužno pojímati jako jednotlivého člověka, jenž se stále učí a zdokonaluje, leč to byly ojedinělé záblesky geniálních duchů, jež neměly na nazírání jejich věku patrného vlivu. Byly ostatně ještě příliš všeobecné, kusé a nezcela správné. Teprve v prvé polovici 19. stol. byly dějiny vědeckým způsobem postaveny

do světla vývoje a vývojovému hledisku proražena cesta k uznání. Od té doby dějepis, starožitnosti, národopis a jiné společenské vědy snesly tak bohatý materiál z blízkých a vzdálených období lidské společnosti, že můžeme přímo podrobně sledovati, kterak se lidská společnost krok za krokem vyvíjela či vyrůstala ze stavu divošství k civilisaci, kterak rozmnožovala a prohlubovala své vědomosti, dospívala k stále dokonalejším a složitějším prostředkům a kterak měnila v souhlase se se svým pokrokem své ideje, vztahy a zřízení.

Vývojové hledisko jest nejvýznačnějším rysem moderního názoru na svět vůbec. Nemluvíme toliko o vývoji člověka a lidstva, nýbrž též o vývoji zvířecích a rostlinných druhů, i o vývoji země a vesmíru. Poznalo se, že zákon vývoje neplatí jen pro lidské společnosti, nýbrž že je zákonem světovým — dějiny lidstva nejsou vlastně než zvláštní větev dějství světového, v němž přírodní zákony nabyly povahy zákonů duševních, psychologických.

Vylíčiti vývoj lidské společnosti jest právě předmětem naší knížky. Budeme se arciť zabývati jen jedním úsekem toho velikého dějství: dějinami společenských řádů a společenského života bezprostředně s nimi souvisejícího, a to skoro jen letmo, jak nám to ukládá obmezený rozsah spisu. Úsek vývoje, na nějž se obmezujeme, jest však nad jiné důležitý. Důležitý netoliko pro orientaci v dějinách, ale i v časových otázkách dneška. Vyložím hned, proč i v časových otázkách dneška.

Ačkoli ssajeme vývojovou nauku takřka s mateřským mlékem moderní vzdělanosti, jest naše doba ještě daleka toho, aby ji správně chápala a všeobecně uznávala. Jestliže byl by dnes — dou-

fejme! — v každém divadle vypískán kus, který by starořecký děj okrášlil moderní artilerií, v jiném směru sotva jest valná část moderní veřejnosti o mnoho dále než ono publikum pražského hradu. Denně stýkáme se ve veřejném životě s názory a hesly, jež se dopouštějí nejhrubších poklesků proti vývojovému hledisku. Jak povrchní v tom ohledu měla dosud vliv škola a vědecká literatura, to dokazuje nejlépe skutečnost, že se miliony lidí v naší době hádají o to, mají-li v otázce změny nynější společnosti věřiti v „evoluci či revoluci". Ba, jest mnoho vzdělanců, vyšlých z vysokých škol nevědoucích, ke kterému táboru by se měli připojiti. Budou nám mluvit o zákonech historického vývoje a zároveň dokazovat, že možno nynější společenské řády změnit povstáním nebo docela jen vítězstvím ve volbách.

Že neběží jen o pouhou diskusi mezi různými hledisky, nýbrž o velmi vážnou věc, dotýkající se přímo životních zájmů společnosti, jíž i věda jest povinna věnovati pozornost co největší, dokazují zkušenosti, a to i z nedávné a současné doby. Naše knížka není spisem politickým ani polemickým a nebude přímo do zmíněného sporu zasahovati. Kdo ji však bude pozorně čísti, najde v ní též poučení vztahující se k otázce změny nynější společnosti, a to poučení opravdu nestranné: dějinnými fakty.

Ukáže mu, že v dějinách společenských řádů nebylo žádných skutečných revolucí, nýbrž jen přetvořování, pozvolné vyrůstání nových a pozvolné odumírání starších forem společenského života, že jako vnější příroda ani lidská příroda „nedělá skoků". Pozastavujeme-li se nad tím, jak často v dějinách padaly vlády, kácely se trůny, jak náhle

vznikaly nebo se rozpadávaly veliké říše, jak války (na nižších stupních) mívaly v zápětí sociální třídění a sociální vlády, poučíme se, že byly to buď důsledky společenských změn, jež předtím nastaly v životních poměrech společnosti, nebo zjevy doby, z nichž nevycházelo nic, co v dotyčné době nebylo obyčejné.

Vedoucí myšlenkou naší knížky — dlužno to připomenouti, aby čtenář byl předem informován o hledisku, jež určuje uspořádání a směr jejího obsahu — jest zásada, že společenská zřízení každého období lidských dějin odpovídají, mluvíme-li co nejvšeobecněji, stupni kultury toho období. Tato souvislost bude v příštích kapitolách znázorněna tím způsobem, že vylíčíme dějiny společenských řádů v rámci příslušných kulturních epoch. Rozdělíme si totiž nástin vývoje lidské společnosti v tyto veliké kulturní a společenské oddíly:

1. ve věk divošství — společnost s řádem příbuzenským,
2. ve věk polodivošství — společnost s řádem příbuzenským a kmenovým,
3. ve věk barbarství — společnost s řádem feudálním,
4. ve věk nižší civilisace — společnost s řádem feudálním a městským a
5. ve věk vyšší civilisace — společnost s řádem občanským.

Snad není ani nutno k tomuto výčtu příštích kapitol poznamenati, že vývoj lidstva nezná ve skutečnosti žádných oddělených věků, nýbrž jen nepřetržitý proud dějů. Jestliže si jej takto rozdělujeme, činíme tak jedině z praktického důvodu, abychom mohli jeho jednotlivá období mezi sebou snadněji srovnávati.

Pozorujeme-li uvedené rozdělení v kulturní a společenské věky, pozornost naši upoutá, že první, třetí a pátý věk označujeme jednotným společenským řádem, kdežto druhý a čtvrtý řádem podvojným. Tento střídavý postup jednotných a podvojných řádů odpovídá právě zákonu vývoje, pozvolnému vznikání a zanikání forem společenského života.

Mladší společenský řád nevzniká totiž přetvořením resp. samovolným vývojem staršího řádu, jak se často domníváme, nýbrž tím způsobem, že jeho zárodky vznikají více méně samostatně vedle nebo v rámci staršího řádu, jenž právě ve společnosti vládne. Dokud útvary nového řádu jsou slabé a porůzné, trvá ve společnosti jednotný všeobecný řád; zmohutní-li, vtisknou společenskému řádu ráz podvojnosti. Existují pak vedle sebe dva vládnoucí systémy různých principů, jež mezi sebou soutěží. Za normálního vývoje mladší získává stále širší půdy, zatlačuje pozvolna starší a jej sobě přizpůsobuje, až konečně zabere celou společnost jako jednotný řád vyššího stupně; před tím pozměnil více méně svou původní podobu, takže v hotovém stavu objevuje se nám jako něco nového.

Většinou vzniká nebo dospívá společenský řád, kterýmž označujeme určitou kulturní epochu teprve v jejím průběhu, jinými slovy: zmíněné kulturní epochy nesouhlasí v našich výkladech úplně s vlastním obdobím dotyčných společenských řádů. Dějiny lidstva nedají se totiž krájeti a škatulkovati, jak bychom si přáli.

Ale tyto věci lépe nám objasní příští kapitoly.

OBSAH:

Několik úvodních poznámek 5

Lidé dávných věků. Pololidé. Tři předhistorické věky. Člověk paleolithický. Člověk neolithický. Společenský život v předhistorické době 11

Divošství — řád příbuzenský. Nejstarší lidské skupiny — hordy. Pokrevenská horda. Vznik příbuzenských rodů. Mateřský a otecký řád. Bezvládný stav. Povšechná charakteristika divošství. Příklady hordového života 20

Polodivošství — řád příbuzenský a kmenový. Počáteční období polodivošství. Vznik a typy politické organisace. Vojenský náčelník. Rozháranost a nestálost politických útvarů. Náboženství a pověra. Spor mezi starými a novými formami. Sociální třídění. První šlechta. Nižší kasty. Otroctví. Mnohoženství. Vznik majetkových rozdílů. Rozdíl mezi divošstvím a polodivošstvím po stránce hospodářské. Povšechná charakteristika 35

Barbarství — řád feudální. Slované a Germáni. Všeobecné poměry barbarského věku. Objevení písma. Náboženství. Počátek státu. Sociální poměry. Vývoj feudálního státu ve středověku. Vznik selského poddanství. Počátky státu ve starém Egyptě. Politický vývoj u Izraelitů. Řecko a Řím. Různé druhy poddanství. Význam barbarského věku ve společenském vývoji 55

Nižší civilisace — řád feudální a městský. Kultura a civilisace. Města a civilisace. První civilisace. Města starověku. Města ve středověku. Městské státy. Města a feudální stát. Hospodářský a sociální ráz měst. Poměry sedláků. Vzdělanost ve feudální a městské společnosti. Úpadek pohanských kultů. Náboženské boje. Politické a sociální boje. Závěr. . 83

Vyšší civilisace — řád občanský. Všeobecný ráz doby. Činitelé civilisace v 17. a 18. století. Absolutismus. Duchovní převrat. Anglická a francouzská revoluce. Moderní technika a její hospodářské a společenské účinky. Školství a tisk. Neobyčejný vzrůst moderní populace. Ústup zemědělství a vzrůst měst. Námezdní vrstvy — proletariát. Zřízení parlamentních států. Národnostní státy. Sociální hnutí a socialism. Obtíže sociální a hospodářské revoluce. Vznik moderních demokratických států. Demokracie přirozeným zřízením v moderních společnostech . . 120

Doslov 154